

Běloruské divadlo a džínová revoluce

21. 1. 2009 A2 str. 13 Film Olga Vlčková

V Praze hostovalo na pozvání Knihovny Václava Havla běloruské Svobodné divadlo, které doma čelí represi a hraje po kavárnách a bytech. Tvoří moderní divadlo v totalitní zemi.

Lukašenkovo Bělorusko, jedna z posledních evropských bašt totalitního režimu, umělecké tvorbě – projevu nespoutaného ducha – nedává žádný prostor. Svoboda slova tu neexistuje, občas zmizí nepohodlný opoziční politik, nepřizpůsobivým lidem hrozí represe v podobě zatýkání a vyhazovů z práce. V této atmosféře vzniklo v roce 2005 v Minsku nezávislé Svobodné divadlo (Svobodnij teatr).

Svobodní patří ve své zemi k undergroundu, hrají v kavárnách a bytech nebo na chalupách, stejně jako kdysi Divadlo na tahu. Svobodné divadlo vzniklo z nápadu uspořádat v Bělorusku soutěž původní dramatické tvorby, která se setkala s velkým mezinárodním úspěchem. Seminář dramatické tvorby vedl i Tom Stoppard. Nově vzniklé progresivní divadlo zaměřující se na současnou tvorbu ovšem muselo přejít do illegality, většina jeho tvůrců je oficiální kulturou, nepřipouštějící jakékoli novinky, ignorována či přímo zapovězena. Přesto ansámbl v těchto podmínkách a bez finanční podpory dosud uvedl desítku inscenací. Z Národního akademického divadla vyhozený režisér Uladzimir Ščerban s ním inscenuje i hity, jako je například Psychóza 4.48 Sarah Kaneové.

Žádná romantika undergroundu

Vedle Stopparda toto divadlo podporovali nedávno zesnulý Harold Pinter, Mick Jagger, který alternativní minský soubor pozval na svůj koncert v Polsku a natočil s ním nahrávku na podporu svobodného uměleckého projevu, a především Václav Havel. Ten se zasadil o to, že Bělorusové získali na festivalu evropských divadel v Soluni Zvláštní cenu za mimoumělecký přínos. V Česku soubor vystoupil příznačně na Hrádečku, předtím na území české ambasády v Bělorusku a na konci loňského roku (8. 12. 2008) se konalo díky pozvání Knihovny Václava Havla i představení v půdních prostorách pražské kavárny Montmartre. Celou akci, nazvanou Běloruský den, uvedla improvizovaná diskuse s umělci o tvorbě v nesvobodě, podával se boršč a buchty.

Monodrama Generation Jeans, inspirované běloruskou „džínovou revolucí“, během níž demonstranti proti stávajícímu režimu nedemonstrují vlajkami, ale poeticky džínami, je monologem až performancí Mikalaje Chalezina. Robustní a živelný herec a dramatik, ale také novinář a politický analytik spolupracující s opozicí popisuje prostřednictvím svého vztahu k džínám proměnu situace v Bělorusku posledních dvaceti let. Nejdřív s džínami a deskami s rockovou hudbou šmelil na černém trhu, nyní tyto „produkty imperialismu“ považuje za symbol svobody a nenásilnou možnost protestu i po rozpadu sovětského impéria.

Na scéně, již tvoří pár rekvizit, kufry, židle, mříž, mixuje DJ Laurel Zeppeliny a Stouny. Snaha o zapojení publika do nadšení performerů, kdy zúčastněné vyzývá ke skandování hesla „jsem free“, vystřídá mrazení v zádech. To když divákům sugeruje vlastní klaustrofobní zážitek z vězení, kam se jako demonstrant dostal – džíny tu nahrazuje vězeňský mundúr a big beat řev bachařů. Jenom meditace a vlastní fantazie dovolí umělcům únik z nesnesitelných podmínek. Hercovy slzy v očích při vzpomínkách na Jana Palacha, jehož nazývá svým přítelem, jsou dojemné zvláště s vědomím, jak poznamenal Václav Havel, že Svobodné divadlo, navzdory policejním zákazům a perzekucím, „hájí nezávislost divadla a upozorňuje na politickou nesvobodu v Bělorusku“. Chalezin v inscenaci nepózuje, vše i pateticky vyřčené je podloženo prožitou zkušeností. Svobodné divadlo není jen jakýmsi, pro nás už romanticky působícím undergroundovým společenstvím. Jde mu totiž především o moderní umění v zemi, kde divadla ovládá propaganda a kýčovitá zábava.

Svobodné divadlo Minsk, Bělorusko – Mikalaj Chalezin: Generation Jeans. Hostování v Galerii Montmartre, Praha, 8. 12. 2008.

Olga Vlčková je teatroložka.